

Forskningen inom socialt arbete behöver modeller som klarar att ta hänsyn till hur flera analytiska begrepp samvarierar och ömsesidigt konstituerar varandra, skriver Siv Fahlgren och Lena Sawyer i denna artikel. De argumenterar för mer nyanserade analyser av hur makt reproduceras som kan synliggöra "klienternas" komplexa livssituation.

Maktrelationer och normaliseringsprocesser i välfärdsstaten

Siv Fahlgren och Lena Sawyer

Mycket av den socialvetenskapliga forskningen har kritiserats för att på ett könsblint sätt fokusera på män och manlighet. Historiskt har forskarna implicit tagit sig själva, dvs mannen/det manliga, som den utgångspunkt från vilken man studerat världen. Effekterna har blivit att kvinnan/det kvinnliga kommit att framstå som "det andra". En sådan forskning har bidragit till att skapa och legitimera helt olika handlingsutrymmen, samhällliga positioner och villkor för "vi" och "dom", för män och kvinnor. Detta kan också sägas gälla mycket av forskningen inom socialt arbete.¹

Samtidigt har delar av genusforskningen kritiserats för tendensen att utveckla förklaringsmodeller med en alltför ensidigt fokus på genusrelationer. Kritiken har hävdats att genusforskningen haft ett normativt genusbegrepp. Detta har osynliggjort hur framförallt rasifiering, men också klass och sexualitet, samverkar i att skapa specifika könsidentiteter och levnadsvillkor för olika kvinnor och män.² Kritikerna har menat att västvärldens

vita feminism implicit har tagit "väst" och sig själva som den utgångspunkt från vilken man sedan studerat "kulturella andra".³ Den västerländska kvinnan har på detta sätt implicit konstituerat sig själv i relation till andra kvinnor, och därmed skapat "det andras andra". Den kvinnlighet som framställts som ideal för västerländska kvinnor av idag har dessutom ofta framstått som en medelklasskvinnlighet, som definierat sig själv gentemot rasifierade arbetarklasskvinnor.⁴ Tecken för kvinnlighet kan därmed betraktas som såväl rasifierade som klassbundna, och att konstruera kvinnlighet visar sig också handla om att producera skillnader mellan kvinnor.⁵

Sexualitetsforskningens kritik av traditionell feministisk forskning har varit att den, i likhet med den könsblinda forskningen, tagit heterosexuliteten som självklar norm och utgångspunkt. Dessa forskare menar att för att över huvud taget förstå konstruktionen av genus, det vill säga konstituerandet av manliga män och kvinnliga kvinnor, måste detta ses

som något som sker inom ramarna för en heteronormativ samhällsordning. Där finns en slags heterosexuell matris som utgör ett raster genom vilket kroppar, kön och begär blir begripliga.⁶ Postkolonial forskning har vidare kopplat konstruktionen av sexualitet till kolonial maktutövning och till rasistiska ideologier. Skapandet av en europeisk normativ sexualitet måste ses i relation till såväl uppbyggnaden av de moderna nationsstaterna som erövrandet av dess kolonier. Klassificering av vissa kroppar som icke-vita, sexuellt ”avvikande” och ”monstruösa” blev en viktig del av legitimeringen av det våld och den exploatering som utövades både inom kolonierna och inom de europeiska nationerna. Postkolonial forskning har till exempel visat hur beskrivningar av den europeiska arbetarklassens sexualitet och levnadssätt inom flera europeiska länder låg nära diskurser om de koloniala subjekten.⁷

Sammantaget kan vi säga att genusforskningen inom det feministiska fältet kritiserats för att i alltför stor utsträckning ha privilegierat genus som analyskategori, och enbart definierat genus i termer av maktförhållanden mellan kvinnor och män. Härigenom har den bortsett från hur genus samvarierar med andra maktrelationer och kategoriseringar som klass, sexualitet, ”ras”/etnicitet i skapandet av såväl privilegierade former av kvinnlighet som underordnade former av manlighet.⁸ Man har bortsett ifrån att det finns maktrelationer också *inom* könen. Effekten har blivit en legitimering av en specifik kvinnlighet som bärare av normen, ”vi”, vilket ofta implicit kommit att innebära en vit, västerländsk heterosexuell medelklassfemininitet. Det feministiska projektet har därmed helt oavsiktligt kommit att ha vissa kopplingar till företeelser som imperialism, rasism och homofobi.⁹

Begreppet intersektionalitet utgör därför ett viktigt teoretiskt redskap för mer kom-

plexa maktanalyser.¹⁰ Det tar sin utgångspunkt i en förståelse av makt som en multidimensionell företeelse där kön, ”ras”/etnicitet och klass är konstituerande och bärande principer.¹¹ Intersektionella analyser syftar till att söka förstå hur dessa dimensioner skapas och förändras i relation till varandra, eller ömsesidigt konstituerar varandra. Det handlar således inte om att definiera olika grupper för sig, och se dessa olika gruppers villkor som isolerade. Snarare handlar det om att se hur dessa gruppers villkor skapas och förändras i relation till varandra i en kontext av makt.¹² Alla positioneras inom ramen för denna matrix och underordnas och privilegieras därmed på olika sätt.

Intersektionalitet och socialt arbete

Syftet med denna artikel är att visa på betydelsen av intersektionella analyser inom socialt arbete som kunskapsområde och den kunskapsproduktion som pågår där. Vi avser att exemplifiera och argumentera för behovet av forskning rörande hur kön, sexualitet, ”ras”/etnicitet och klass samverkar såväl när sociala problem och sociala avvikelser skapas, som i praktiskt socialt arbete i termer av vård, behandling och andra interventioner. Vi vill visa på behovet av en fördjupad forskning om hur dessa maktordningar samverkar i en svensk postkolonial kontext.

Den genusforskning som bedrivits i socialt arbete i Sverige har främst fokuserat på familjemönster och föräldraskap, kvinnors fattigdom och utsatthet, samt viss mans- och sexualitetsforskning.¹³ Andra genusvetenskapliga studier har mer explicit fokuserat på institutionsnivån och praktiker som samtal, akter eller utredningar, berättelser, och intervjuer.¹⁴ Denna forskning har i viss utsträckning exemplifierat hur människor i socialt arbete tenderar att betraktas utifrån sin könstillhörighet och därmed att bemötas av genusifierade för-

väntningar och åtgärder. I mycket liten utsträckning har man undersökt hur kön samvarierar med andra maktrelationer. Man har inte undersökt de maktrelationer inom könen som bidrar till att forma människors problem och möjligheter på olika sätt.

Etnicitetsforskning inom socialt arbete i Sverige har exemplifierat hur institutioner kan vara en plats där rasifierade sociala maktordningar upprätthålls genom etnifierade diskurser.¹⁵ Detta har exempelvis visats i analyser av socialtjänstens och försäkringskassans arbete med "invandrare" och "invandrarfamiljer".¹⁶ Inte heller denna forskning har i någon större utsträckning analyserat hur kön, "ras"/etnicitet och klass samvarierar intersektionellt. Den forskning som i viss utsträckning gjort detta, och som därmed visar på nya analytiska möjligheter, är idag inte särskilt omfattande i Sverige.¹⁷ Internationellt är detta dock mer förekommande.¹⁸ Därför saknar vi viktig kunskap om hur exempelvis etnisk diskriminering och rasifiering samverkar med könsgrundat förtryck till att skapa utsatta livssituationer för specifika individer och grupper som socialt arbete har att arbeta med. Vi saknar också kunskap om hur socialt arbete kan tänkas ha bidragit till detta i såväl kunskapsproduktion som praxis.

Tidigare forskning har således i viss utsträckning visat hur normaliteter, sociala problem och klienter skapats i relation till kön eller etnicitet, och hur sådana skillnader påverkat det sociala arbetet. Vi vill visa på behovet av en fördjupad forskning som undersöker dessa maktordningars samverkan i en svensk postkolonial kontext.

Normalitet

Själva idén bakom socialt arbete är att det i ett givet samhälle lokaliseras vissa individer, grupper eller sociala förhållanden som betrak-

tas som socialt avvikande eller oönskade, och därmed kräver åtgärder eller sociala interventioner. Socialt arbete är denna intervention för att påverka eller rätta till.¹⁹ Det professionella sociala arbetet kan historiskt kopplas till staternas behov av att hantera befolkningen. För att kunna åtgärdas måste avvikelser först synliggöras. Detta synliggörande normaliserar samtidigt vissa företeelser eller förhållanden som "normala", "självklara". Denna process kännetecknas av att handlingar, värderingar, förmågor och förhållanden jämförs, sorteras och hierarkiseras. De kan sedan differentieras i förhållande till varandra utifrån någon regel eller norm. Så dras gränsen mellan normalt och onormalt, och det normala blir naturligt och självklart. Det onormala utesluts, men innesluts samtidigt i de avvikelser som därmed skapas som exempelvis kategorier som "missbrukare", "kriminella", "invandrare", "ensamstående mammor", "stora barnfamiljer", "arbetslösa". Det normala kommer därmed att framstå, inte bara som det vanliga, utan också som det socialt eftersträvarsvärda. Medveten om normaliteten blir vi så alla genom att avvikelserna pekas ut och gränser dras.²⁰ Normaliteten upprätthålls av samhälliga institutioner och deras praxis, i vardagliga och till synes triviala möten och praktiker. Samtidigt gestaltas hierarkiska maktförhållanden, och grunden läggs för ett "vi" och "dom"-tänkande, för över och underordningar. På detta sätt kan samhälliga institutioner anses vara normerande och kopplas till reproduktionen av maktöjämlikheter inom samhället.²¹

Det praktiska sociala arbetet skapas och upprätthålls genom diskursiva synsätt och de institutionella praktiker som vilar på dessa. Sådana verksamheter får reella konsekvenser för de människor som är berörda av dem.²² Välfärdsstaten måste därför ses som en viktig aktör i att sådana maktförhållanden upprätthålls. I

det sociala arbetets institutionella diskurser och praktiker konstitueras såväl sociala problem som välfärdsstatens interventioner genom att dimensionerna kön, sexualitet, "ras"/etnicitet och klass vävs samman. Detta påverkar såväl "klienternas" levnadsvillkor som socialarbetarnas självbild.²³ Den intersektionella analysen i socialt arbete blir därmed viktig för att kunna radikaliserat socialt arbete som disciplin.

Sverige som en del av det globala

Nedan följer en kort exemplifiering av forskning hämtad från olika discipliner som visar på betydelsen av intersektionella analyser inom kunskapsområdet socialt arbete både vad gäller hur "sociala problem" skapas och hur interventioner görs. Dessa aktuella studier visar hur diskurser kring såväl "det normala" som "det avvikande" upprätthålls och reproducerar maktojämligheter.

Viktigt för att förstå det intersektionella perspektivet idag är forskning om hur kön, klass och "ras"/etnicitet samverkar i ett internationellt och globalt perspektiv. Sådan forskning skapar förståelse för hur dessa kategorier återskapas och omvandlas genom global migration och omfördelningar av ekonomiska resurser, välfärd och ofärd. Här finns forskning som visar hur underordnade positioner påverkas av vad som idag kallas för rasismens globala arenor. Inom ramen för den internationella arbetsdelningen lämnar exempelvis många kvinnliga migranter idag sina egna familjer för att utföra det reproduktiva arbete som nedmonteringen av välfärdsstaten skapar i de flesta europeiska länder.²⁴ Genom att koppla svensk jämställdhetspolitik till en ojämlik global kontext präglad av migration, visar forskarna Paulina de los Reyes och Diana Mulinari hur jämlikhet proklamerats för en specifik grupp av kvinnor, och hur underordningar av andra grupper därmed reproduceras.²⁵

I Jari Kuosmanens studie av finska mäns migration till Sverige visas hur de genom en samverkan av etniska relationer och maskulinitetskonstruktioner hamnar i positioner där deras status och värdighet minskar.²⁶ Kuosmanen beskriver detta som missbruksbefrämjande, och menar att männen försöker kompensera det bland annat genom att hävda sin manlighet och att försöka förändra sin klass-tillhörighet. Mulinari visar hur den manliga dominansen i vissa latinamerikanska familjer som kommer till Sverige försvagas av migrationen genom att männens position som huvudförsörjare försvinner på en rasifierad arbetsmarknad.²⁷ Migrationsprocessen kan därmed resultera i en nedåtgående klassmobilitet, och mäns investering i så kallade "kulturella" traditioner kan förstås som ett sätt att försöka upprätthålla sin status. Kvinnors underordning kan då fungera som en bekräftelse på männens prestige. Det kan också ses som en kvinnlig strategi att förstärka äktenskapsbanden för att skydda sig i en fientlig, rasistisk omgivning. En offensiv könskamp kan vara en annan strategi för kvinnor med migrationserfarenheter i sökandet efter mer jämställda, och inte nödvändigtvis heterosexuella, familjeformer. Kvinnornas olika strategier skapar nya förhållanden inte bara till männen utan också till välfärdsstaten. Migrationsprocessen kan således leda till förändrade maktrelationer inom familjen vilket även Mehrdad Darvischpour och Kuosmanen visar.²⁸ Darvischpour menar att detta kan ses som en viktig anledning till den höga skilsmässofrekvensen i exempelvis iranska familjer i Sverige. Om männen antar nya genusmönster kan de förändrade maktrelationerna däremot leda till mer jämlika och därmed stabilare familjerelationer. Möjligheterna att utveckla mer jämlika relationer tycks öka med högre socioekonomisk status, medan förlust av man-

lig auktoritet kan öka risken för öppna familjekonflikter. Studier som dessa visar hur olika positioner i såväl samhället som inom familjen är intimt kopplade till förändringar av kontext och samhälliga strukturer, och inte kan förstås på ett nyanserat sätt utan att hänsyn tas till detta.

Jämställdhetspolitik

Den svenska jämställdheten som norm har kommit att bli en etnisk markör för kulturell olikhet, och intresset för etnicitetsfrågor har fått en tydlig problemfokus: frågor om sexism, misshandel, könsstypning, tonårs- och tvångsäktenskap och så kallade "hedersmord".²⁹ "Invandrarflickor" har ofta beskrivits som passiva och sexuellt förtryckta, "invandrapojkar" som exotiska och farliga.³⁰ Implicit har de antagits vara i behov av svensk jämställdhet som tyst kodats som överlägsen och vit. Könsförtrycket har därmed kunnat framställas som ett kulturellt problem i relation till den egna gruppen, inte till majoritets-samhället.³¹ Hur välfärdsstaten förhåller sig till och skapar den här typen av positioner kan bli av stor betydelse för människors livsvillkor. Astrid Schlytter beskriver till exempel hur handläggare på socialtjänsten å ena sidan kan vara så fångade i sitt arbetsmodelltänkande där familjen ses som ett överordnat mål, att de inget gör utan att först kontakta föräldrarna. Barnens villkor i familjen kommer då i andra hand. Å andra sidan kan såväl svensk lagstiftning som socialtjänstens arbetssätt ge dubbla signaler; där finns dels regler och praxis som gäller i allmänhet, dels andra som gäller barn/ungdomar från andra kulturer.³²

Paulina de los Reyes beskriver hur unga kvinnor med invandrabakgrund befinner sig i ett institutionellt ingenmansland.³³ De anhörigas kontroll av de unga kvinnorna genom våldsutövande tenderar att naturaliseras av

det svenska samhället genom att förklaras som "kulturellt". I ett samhälle som är såväl könsuppdelat som etniskt differentierat och klassordnat kan familjen i dessa fall normaliseras som patriarkal, och döttrarna som offer och därmed bemöts kvinnorna schablonmässigt. Socialtjänsten har svårt att hantera varje enskilt fall utifrån dess egna premisser. Förhållningssätten blir olika vad gäller våld mot kvinnor i allmänhet och våld mot unga invandrande kvinnor. Ointresse och undfallenhet kan på så sätt leda till institutionell diskriminering som vidmakthåller föreställningar om de underordnade "andra". Det är därför oerhört väsentligt, menar de los Reyes, att vi skaffar oss kunskaper om hur institutionella praktiker och strukturellt könsförtryck samverkar i ett "ras"/etniskt segregerat samhälle.³⁴

Arbetsmarknad och integrationspolitik

Andra intersektionella forskningsinsatser visar hur liknande stereotypa föreställningar, som är såväl könade som rasifierade, upprätthålls och tillåts påverka det välfärdspolitiska arbetet rörande arbetsmarknad och integrationspolitik.³⁵ Helen Thomsson beskriver hur ett stort antal kvinnoprojekt eller så kallade integrationsprojekt har skapats utifrån vad man tror att "invandrarkvinnor" har för behov. Ofta har insatserna fokuserat individen som bärare av problemen i stället för att fokusera samhället. Thomsson beskriver exempelvis hur invandrade kvinnor som först marginaliserats som ofrivilligt arbetslösa sedan har blivit föremål för samhällsåtgärder i olika integrationsprojekt som ligger nära samhällsfostran. Sådana projekt återskapar ofta starkt etnocentriska föreställningar om "invandrarkvinnor", som förstärks av den konkreta verksamhet som bedrivs inom projekten i form av traditionella "kvinnosysslor".³⁶

Kvinnorna har utifrån såväl kön, klass och

”ras”/etnicitet blivit ”dom” som utgör problemet, ”dom” som behöver integreras. Deras behov har tolkats som behovet att träffas för att delta i traditionella ”kvinnoysslor”. Åtgärder har antagits stärka kvinnorna så att de blir mer ”normala”, anställningsbara och jämställda. Så länge det dubbla förtrycket är utsatta för inte synliggörs, och så länge åtgärder bygger på generaliserade föreställningar, får de dock inte hjälp att förändra förutsättningarna genom att formulera krav. Kvinnoverksamheterna har därför ofta bara blivit tillfälliga andningshål, och ett sätt att dölja och upprätthålla förtrycket snarare än att åstadkomma reella förändringar.

Barn- och äldreomsorg

Susanne Johansson och Irene Molina exemplifierar hur synen på ”invandrarkvinnor” som frivilligt hmarbetande använts i några svenska kommuner för att förklara låg efterfrågan på såväl barnomsorg som äldreomsorg. När andelen äldre ökar söks lösningen även på det problemet hos kvinnorna själva.³⁸ Om invandrade kvinnor efterfrågat äldreomsorg eller barnomsorg har det inte beskrivits som att de självklart använt sig av generella välfärdstjänster som alla andra, utan då har de ”försvenskats” och är inte längre villiga att ta hand om sina anhöriga. Emilia Forsells avhandling om äldreomsorg och anhöriga som har migrerat sent i livet visar också hur föreställningar om ”kultur” och ”tradition” används av institutioner för att ge ett tvetydigt budskap till anhöriga om deras brist på integrering på arbetsmarknaden.³⁹ Sådana genusifierade och kulturaliserade argument inom ramen för svenskt välfärdarbete behöver ytterligare studeras.

Institutionell vård och behandling

Genom en analys av två behandlingshem för missbruk visar Tina Mattsson hur kön aktua-

liserats i de båda institutionernas arbetssätt och i deras behandlingsmodeller.⁴⁰ Här har tydlig *skillnad inom kön* gjorts utifrån sexualitet och klass. De intagna kvinnorna har av personalen beskrivits som avvikande och manipulativa. Personalens roll har blivit att tillföra ”normala” kvinnliga motbilder. De beskrev hur de försökte visa de intagna hur man *bör* leva. Den kvinnliga personalen visade upp ”det normala” som härmed både köndes (som ”normal kvinnlighet” utifrån ett husmodersideal och en feminin kropp), sexualiserades (utifrån heterosexualitet som given norm) och klassordnades (i bemärkelsen stil, smak, sociala relationer, kroppsliga kännetecken) i och genom personalens medelklassideal. I personalens beskrivning av de intagna männen utgjorde mannens sexualitet en viktig del i konstruktionen av en avvikande maskulinitet. Den kunde tolkas som en rå, burdus och heteronormativ arbetarklassexualitet. Den manliga personalens manlighet konstituerades underförstått som en normal motbild i termer av en kontrollerad, frisk medelklassesexualitet. Mattssons analys tydliggör hur den normalitet som eftersträvas genom det sociala arbetets interventioner präglas av maktrelationer kopplade just till kön, sexualitet och klass.⁴¹ Exemplet visar hur den institutionella normaliseringsprocessen kan ses som ett spel där kön, sexualitet och klass ömsesidigt påverkar och förstärker varandra till att skapa specifika livssituationer för kvinnor och män i det konkreta sociala arbetet.

Förändringsstrategier

För att kunna diskutera förändringsstrategier värdiga ett feministiskt, antirasistiskt och icke-homofobt projekt behöver vi forskning inom socialt arbete som analyserar hur normaliseringar och avvikelser gestaltas inom ramen för olika maktordningar. För att skapa förståelse

för hur sådana maktordningar samverkar behöver vi undersöka hur det till exempel inom könen skapas hierarkier baserad på sexualitet, ”ras”/etnicitet och klass.

Med de exempel vi givit på forskning inom Sverige med ett intersektionellt perspektiv har vi velat illustrera behovet av intersektionella analyser av den svenska välfärdsstaten. Detta för att kunna visa vilken roll välfärdsstaten och dess institutioner spelar i skapandet av specifika kategorier med skilda möjligheter och levnadsvillkor. Det behövs forskning som visar hur kön, ”ras”/etnicitet och klass görs inom välfärdsstaten, och med vilka följder i termer av ojämlikhet och motstånd. Exemplet visar hur forskare – som främst kommer från andra discipliner än socialt arbete – ofta har fokuserat olika förtyckta grupper, de som samhället har missgynnat och gjort till ”avvikare” genom normativa diskurser. Detta menar vi utgör en viktig grund då det, som delos Reyes och Mulinari också påpekar, skapar möjligheter att lyfta fram subalternas röster och erfarenheter och visa på motståndsdiskurserna för att därigenom kunna ifrågasätta vem som ska ha tolkningsföreträdet.⁴²

Vi vill dock ifrågasätta användandet av alltför fixa och homogena kategorier av olikheter i forskningen. Det centrala är, menar vi, inte att identifiera individ- eller gruppegenskaper, eller ”problem”. Det handlar snarare om att visa hur sammanlänkningar av samhällsstrukturer, institutioner och enskilda aktörer verkar i skapandet av specifika villkor för olika människor.⁴³ I analysen av de maktförhållanden som skapar eller upprätthåller ”sociala problem” och kategorier som bärare av de sociala problemen, behöver vi därför undersöka hur exempelvis sexism, rasism, heteronormativitet och klassförtryck samverkar. Styrkan i den intersektionella analysen är att den förmår jämkas samman det strukturel-

la, det institutionella och det individuella. Härigenom kan exempelvis välfärdsstatens praktiker analyseras inom ramen för den strukturella diskriminering och den patriarkala ordning som råder i Sverige, för att se hur detta avspeglar sig såväl i institutionernas funktionssätt som i individernas handlingar och livsvillkor. Så kan ny kunskap formuleras om hur ojämlikhet produceras utifrån hur kategorier som kön, ”ras”/etnicitet och klass och transformeras av varandra i utsorteringsprocesser som ständigt ”gör” vissa individer eller grupper till avvikande eller underordnade.⁴⁴ Kunskap om detta ”görande” är nödvändig för förändring.

Ett mönster vi tycker oss se i den intersektionella forskning vi granskat är att när forskare studerat vissa ”avvikargrupper” och de åtgärder som socialarbetare riktat mot ”dom”, har de ofta samtidigt reproducerat normativa kategoriseringar och föreställningar. Vi menar att det i syfte att tydliggöra normaliseringsprocessen är viktigt att förflytta forskningsfokus för att också utveckla mer specifika studier av normerna, ”det normala”. Det kan behövas studier som exempelvis fokuserar vita, etniskt svenska, unga heterosexuella överklassmän, och det meningsskapande och den praxis som utvecklats inom institutioner som exempelvis socialtjänsten. Det behövs forskning som undersöker hur normer rörande vithet eller svenskhet, manligt och kvinnligt och normer kring sexualitet samverkar på sätt som gör att de ömsesidigt förstärker varandra. Normaliteten är beroende av hur dessa maktrelationer samverkar intersektionellt till att skapa olika ideal att förhålla sig till – ideal som i socialt arbete sedan blir så tydligt reglerande, ibland till och med tvingande. Normaliteten blir därmed kanske inte en verklig position möjlig att uppnå, utan snarare ett viktigt redskap genom vilket specifika maktrelationer upprätthålls.⁴⁵

Denna artikel har lyft fram intersektionell forskning inom forsknings- och kunskapsområdet socialt arbete, mest med fokus på institutioners skapande av "klienter", och argumenterat för hur dessa studier på ett mer nyanserat sätt skulle kunna visa hur makt reproduceras inom institutioner för socialt arbete. Dessa institutioner kan därmed ses spela en viktig roll i utövandet av makt genom institutionella föreställningar och praxis. Vi vill dock poängtera att ett intersektionellt perspektiv även måste få konsekvenser i forskningssammanhanget, och för oss som forskare i relation till maktutövning. Det innebär att vårt sätt att utforma våra forskningsprojekt och forskningsfrågor spelar roll, och är också kopplat till reproduktionen av normalitet och makt. Hur vi utformar forskningsfrågorna kan antingen medverka till att synliggöra eller dölja hur makt reproduceras och utövas. Genom intersektionella forskningsfrågor och analyser skapas en möjlighet för forskningen att bidra till ett synliggörande av maktrelationer, samt förhoppningsvis i förlängningen en radikalisering av socialt arbete.⁴⁶

Forskningen inom socialt arbete behöver därför utveckla modeller att tänka med som klarar att ta hänsyn till hur flera analytiska begrepp samvarierar och ömsesidigt konstituerar varandra. Sådana analyser kräver att det intersektionella synsättet vägs in redan i hur frågorna formuleras, och hur analys och resultat tänks.⁴⁷ Ett intersektionellt perspektiv måste betraktas som ett synnerligen aktuellt forskningsverktyg i Sverige i dag med en välfärdsstat under nedmontering i ett alltmer globaliserat samhälle. I förlängningen kan sådan forskning användas för att diskutera förändringsstrategier inom socialt arbete. Det kan inom socialt arbete bli till forskning med en subversiv potential gentemot de maktasym-

metrier som upprätthåller ojämlikheter, orättvisor och förtryck globalt såväl som i Sverige.

Noter

- 1 Siv Fahlgren: *Det sociala livets drama och dess manus. Diskursanalys, kön och sociala avvikelser*, Umeå universitet, institutionen för socialt arbete, diss. nr. 29. 1999; samt Ulla-Carin Hedin, Sven-Axel Månsson: "Kön och socialt arbete", *Socialvetenskaplig tidskrift* 2000:1-2.
- 2 Med rasifiering syftar vi till processen att ge människor, objekt eller rum "ras" innebörd. Begreppet visar hur "ras" ses som en social konstruktion snarare än en biologisk "sanning", därav citationstecken runt ordet. Molina (2005) beskriver rasifiering som "en essentialistisk människosyn som legitimerar den sociala rangordningen utifrån en föreställning om människors väsensilda och oföränderliga olikheter utifrån kulturella och/eller utseendemässiga tillskrivningar" (s.95). Irene Molina: "Rasifiering. Ett teoretiskt perspektiv i analysen av diskriminering i Sverige", i *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, SOU 2005:41. Om feminismens kritik se Wuokko Knocke: "Om kön, klass och etnicitet/ras", i *Det nya motståndet*, Agora 2001; Diana Mulinari: "'Race'/ethnicity in a 'Nordic' context", i Johansson (red.): *Svensk genusforskning i världen*, Nationella sekretariatet för genusforskning 2001; samt Paulina de los Reyes, Irina Molina & Diana Mulinari: *Maktens (o)lika förklädnader*, Bokförlaget Atlas 2002.
- 3 Chandra Talpade Mohanty: "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses" in *Feminist Review* 30, 1988.
- 4 Angela Davis: *Women, Race, and Class*, Vintage Press 1983.

- 5 Beverly Skeggs: *Att bli respektabel*, Daidalos 1999; Kerstin Sandell: "Att operera kroppen för att bli riktig kvinna?!" i Mulinari, Sandell, Schömer: *Mer än bara kvinnor och män. Feministiska perspektiv på genus*, Studentlitteratur 2003; Fanny Ambjörnsson: *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Ordfront 2004.
- 6 Tiina Rosenberg: *Queerfeministisk agenda*, Atlas 2002; samt Judith Butler: "Det performativa könet", i *Res Publica* 1997:35/36.
- 7 Laura Ann Stoler: *Race and the Education of Desire. Foucault's History of Sexuality and the Colonial Order of Things*, Duke Press 1995. Anne McClintock: *Imperial Leather: Race, Gender, and Sexuality in the Colonial Conquest*, Routledge 1995. Lena Sawyer: "Första gången jag såg en neger...' den svenska självbilden om inställningen till svarta." i Irka Cederberg (red.) *Törnroslandet - antologi om tillhörighet och utanförskap*, Elanders 2001.
- 8 I artikeln använder vi oss av formuleringen "ras"/etnicitet för att visa att det finns historiska överlappningar mellan dessa begrepp och sällar oss därmed till andra forskare som redan etablerat detta skrivsätt i Sverige, se exempelvis Mulinari (2001). Etnicitetsbegreppet har till exempel i antropologisk litteratur ofta använts för att beskriva skapande av grupptillhörighet i specifik tid och rum baserat på föreställning om gemensamma traditioner, värderingar, historia och kultur, så har etniska grupperingar samtidigt ofta också inneburit rasifiering. Biologi, blodband, och/eller en samling föreställda fysiska drag hos medlemmarna har ofta varit ett viktigt redskap i de etniska gruppernas gränsdragning mellan "vi" och "dom" som måste förstås i relation till deras kamp över resurser och tillgångar. Efter andra världskriget i Europa har många forskare påpekat att rasbegreppet har ersatts av begrepp som kultur och etnicitet (se Verena Stolcke: *Talking Culture: New Boundaries, New Rhetorics and Exclusion in Europe*, *Current Anthropology* 1995 36(1)) För att betona den komplexa relationen mellan begreppen "ras" och etnicitet, samt rasifieringens "gömmande" inom begreppet etnicitet efter andra världskriget i Europa, använder vi "ras"/etnicitet. Se också Diana Mulinari 2001 för en fördjupad diskussion av dessa begrepp inom Norden.
- 9 Diana Mulinari: "Teorier för antirasistisk feminism – dialoger", i D Mulinari, K Sandell, E Schömer: *Mer än bara kvinnor och män. Feministiska perspektiv på genus*, Studentlitteratur 2003.
- 10 Paulina de los Reyes, Diana Mulinari: *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, Liber 2005.
- 11 Vi använder fortsättningsvis genomgående begreppet kön i texten men inte med någon essentiell innebörd utan som det blivit allt vanligare i Svensk genusforskning med innebörden alltid redan genus. Beroende på tid och rum kan även andra normaliserande kategorier som ålder, generation, stad/landsbygd, funktionshinder osv bli viktiga analysredskap, se Nina Lykke: "Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 2003:1.
- 12 Philomena Essed: *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Approach*, Sage 1991; Patricia Hill Collins: *Black Feminist thought. Knowledge, Consciousness and the Politics of Empowerment*, Routledge 2000; de los Reyes, Molina & Mulinari, 2002 s. 23-25.
- 13 Margareta Bäck Wiklund och B Bergsten: *Det moderna föräldraskapet, en studie av familj och kön i förändring*, Natur och kul-

- tur 1997; Lars Platin: *Mäns föräldraskap, om mäns upplevelser och erfarenheter av faderskap*. Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete, diss. 2001:13. Forskning om kvinnors utsatthet och fattigdom; Evy Gunnarsson: "Inte fattig direkt men mindre bemedlad". I Gunnarsson & Schlytter (red): *Kön och makt i socialt arbete*. Stockholms universitet, Socialhögskolan 1999; Margareta Hydén: *Woman Battering as Marital Act*, Skandinavien University Press 1994; Ulla-Carin Hedin, Sven Axel Månsson: *Vägen ut- om kvinnors uppbrott ur prostitutionen*, Carlssons 1998; Mona Livholts: 'Women', *Welfare, Textual Politics and Critique*, Umeå universitet, institutionen för socialt arbete, diss. 2001:34; Majen Espwall: *Liksom vinden under fågelns vingar: om kvinnors nätverksrelationer i utsatta livssituationer*, Umeå Universitet, Institutionen för socialt arbete, diss 2001:33; Karin Trulsson: *Konturer av ett kvinnligt fält, om missbrukande kvinnors möten i familjeliv och behandling*. Lunds universitet, institutionen för socialt arbete, diss 2003:12; Mona Franséhn: *Den dolda triaden. Om ensamstående mödrar med söner och deras behov av stöd inom socialtjänsten*, Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete, diss. 2004:1. Mans- och sexualitetsforskning; Benny Henriksson: *Risk Factor Love. Homosexuality, Sexual Interaction and HIV-prevention*, Skriftserien, Socialt arbete, Göteborgs universitet 1995; Lars Plantin, Sven Axel Månsson, J Kearney: *Mäns föräldraskap*, i *Socialvetenskaplig tidskrift* 1-2/2000.
- 14 Christian Kullberg: *Socialt arbete som kommunikativ praktik*, Tema Kommunikation, Linköpings Universitet, diss. 1994; Ingela Kåhl: *Socialarbetarkåren. Den lindansande professionen*, Bokbox 1995; Ingela Kolfjord: "Feministiskt socialt arbete", i Lundqvist, A. & Mulinari, D. (red.): *Sociologisk kvinnoforskning*, Studentlitteratur 1997; Ingegerd Bäckström: *Att skilja agnarna från vetet: om arbetsrehabilitering av långvarigt sjukskrivna kvinnor och män*, Umeå universitet, institutionen för socialt arbete, diss. 1997:22; Evy Gunnarsson & Astrid Schlytter: *Kön och makt i socialt arbete*. Stockholms universitet, Socialhögskolan 1999; samt Mats Hilde: *Förändring och kön i socialt arbete*, Lund, Socialhögskolan 1999; Fahlgren 1999; Sig-Arne Berglund: *Val av livsstil. Problemungdomars sätt att hantera verklighet och konstruera identitet*, Umeå universitet, institutionen för socialt arbete, diss. 1998: 26; Gunnarsson & Schlytter 1999; Leila Laanemets: *Skapande av femininitet: om kvinnor i missbruksbehandling*, Lunds universitet, Institutionen för socialt arbete, diss. 2002:8.
- 15 Masoud Kamali: *Distorted Integration. Clientization of Immigrants in Sweden*, Uppsala Multiethnic Papers 1997; Masoud Kamali: *Kulturkompetens i socialt arbete*, Carlssons 2002; Haluk Soydan: *Socialt arbete med etniska minoriteter: en litteraturöversikt*, Liber 1999; Alexandra Ålund: "Sociala problem i kulturell förklädning", i Meeuwisse, A.& Swärd, H. (red.): *Perspektiv på sociala problem*, Natur och Kultur 2002.
- 16 Kamali 1999; Ålund 2002; Eva M Franzén: *I välfärdsstatens väntrum*. Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete 2002:5; Isabell Schierenbeck: *Bakom välfärdsstatens dörrar*, Boréa förlag 2003; Haluk Soydan: *Försäkringskassan och invandrarna*, Bokbox 1995.
- 17 Ålund Alexandra: Sociala problem i kultu-

- rell förklädning, i Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red.): *Perspektiv på sociala problem*, Natur och Kultur 2002; Fredrik Hertzberg: *Gräsrotsbyråkrati och normativ svenskhet*, Arbetslivsinstitutet, arbetsliv i omvandling 2003:7; Astrid Schlytter: *Rätten att själv få välja*, Studentlitteratur 2004.
- 18 Heidi S Mirza: *Black British Feminism: A Reader*, Routledge 1997; Lena Dominelli: *Feminist Social Work Theory and Practice*, Palgrave Macmillan 2002; Lena Dominelli: *Anti-oppressive Social Work Theory and Practice*, Palgrave Macmillan 2002; Gail Lewis: 'Race', *Gender and Social Welfare. Encounters in a Postcolonial Society*, Blackwell 2000.
- 19 Lennart Nygren: Snedstreckat, distorsionen och det sociala arbetets kunskapsfält, i Krisitinsdöttir, Morén, Nygren (red.): *Från smörask till Norrskén*, Umeå Universitet, Institutionen för socialt arbete 1992.
- 20 Michel Foucault: *Övervakning och straff*, Arkiv förlag 1974/1987; Fahlgren 1999.
- 21 Se till exempel inom skolan, Pierre Bourdieu och Jean-Claude Passeron: *Reproduction in Education, Society and Culture*, Sage 1977; Louis L. Knowles och Kenneth Prewitt (Red): *Institutional Racism in America*, Prentice-Hall 1969.
- 22 Michel Foucault: *The Archaeology of Knowledge*, Routledge 1972/91:75.
- 23 Richard Jenkins: "Rethinking Ethnicity: Identity, Categorization, and Power", i Stone J. & Dennis R. (eds.): *Race and Ethnicity*, Blackwell 2003.
- 24 Mulinari 2003; Barabara Ehrenreich och Arlie Russell Hoschild (Red): *Global Woman: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*, Metropolitan Books 2003.
- 25 Se deras bok *Intersektionalitet* kapitel 7.
- 26 Jari Kuosmanen: *Finnkampen. En studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige*, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, Gidlunds 2001:2.
- 27 Mulinari 2003.
- 28 Mehrdad Darvishpour: *Invandrarkvinnor som bryter mönster*, Almqvist & Wiksell 2003; Kuosmanen 2001.
- 29 Om kulturell olikhet se Ulrika Dahl: *Progressive Women, Traditional Men: The Politics of "Knowledge" and Gendered Stories of "Development" in the EU's Northern Periphery*, University of California, Santa Cruz Dissertation, Michigan: UMI 2003.
- 30 Irena Molina: Intersubjektivitet och intersektionalitet för en subversiv antirasistisk feminism, i *Sociologisk forskning* 2004:3.
- 31 Irene Molina och Paulina de los Reyes: "Kalla mörkret natt!", i de los Reyes, Molina, Mulinari 2002.
- 32 Schlytter 2004.
- 33 Paulina de los Reyes: *Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Integrationsverkets skriftserie IV* 2003.
- 34 de los Reyes 2003.
- 35 Agneta Hedblom: *Aktiveringspolitikens janusansikte. En studie av differentiering, inklusion och marginalisering*. Lund Dissertation in Social Work 2004; Hertzberg 2002; Schierenbeck 2003; Lena Sawyer: "Translating Empowerment: The Swedish State and an African Women's NGO", i Linda Lucas Ed: *Globalization, Gender, Employment and Work*, Fountain Press 2004.
- 36 Helen Thomsson: *Kvinnor, makt och förändring*, Studentlitteratur 2002.
- 37 Susanne Johansson och Irene Molina: "Kön och ras i rumsliga identitetskonstruktioner", i de los Reyes, Molina, Mulinari 2002.

- 38 Johansson och Molina 2002 sid 281.
39 Emilia Forsell: *Skyddandets förnuft. En studie om anhöriga till hjälpbehövande äldre som invandrat sent i livet*, Stockholm, Institution för socialt arbete 2004.
40 Tina Mattson: *I viljan att göra det normala*, Lund, Socialhögskolan 2005.
41 "Ras"/etnicitet berörs här dock bara i förbigående.
42 de los Reyes, Mulinari 2005 s. 133
43 Se exempelvis de los Reyes och Mulinari 2005, och Kamali 2000, som betonar kopplingen mellan dessa nivåer.
44 de los Reyes, Mulinari 2005
45 Ambjörnsson 2004.
46 Detta med inspiration ifrån De los Reyes och Mulinaris diskussion om länken mellan kunskapsproduktion och social förändringspotential.
47 Molina 2004.

Summary

This article argues for the need of intersectional analyses within the field of social work in Sweden. Intersectionality offers an important theoretical tool for more complex understandings of power because it takes its point of departure in an understanding of power as multidimensional, where gender/sexuality, ethnicity/"race" and class are constitutive and bearing principals. Intersectional analyses aim to understand how these dimensions are created and changed in relation to each other and how they interact with specific gender orders in specific contexts.

Social work is created and maintained through discourses that structures institutions, actors, and practices. This paper provides examples of how, based on an overview of recent research, social problems and social deviance are created as well as normalized

within social work praxis, in institutional care and treatment and/or supportive interventions. This research shows that both social problems and interventions of the welfare state are constituted through the interaction of social dimensions such as gender/sexuality, ethnicity/"race" and class.

Finally, the paper suggests that there are serious material and social consequences for individuals who come into contact with social work institutions. The absence of intersectional analyses means that both researchers and practitioners lack important knowledge of how ethnic and racial discrimination interact with gender oppression. Intersectional analyses can be part of creating a subversive strategy against those power asymmetries that maintain inequality, injustice and oppression.

Nyckelord

intersektionalitet, socialt arbete, kön, genus, "ras"/etnicitet, klass, sexualitet

Siv Fahlgren

Institutionen för socialt arbete
Mittuniversitetet
831 25 Östersund
siv.fahlgren@miun.se

Lena Sawyer

Institutionen för socialt arbete
Mittuniversitetet
831 25 Östersund
Lena.Sawyer@miun.se